

ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ І ЕКОЛОГІЯ ПТАХІВ ЛІСОПАРКОВИХ ЗОН М. ЖИТОМИРА

Ткачук Дар'я Петрівна

Студент

Максименко Юлія Вікторівна

к.б.н., доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. / Introductions. Лісопаркові зони відіграють важливу роль в підтримці біорізноманіття урбанізованих територій. Вони є острівцями природного середовища серед міської забудови, що забезпечує існування значної кількості видів тварин і рослин. Однією з ключових груп мешканців міських лісопарків є птахи. Вони чутливо реагують на зміни довкілля та стан зелених насаджень.

Мета роботи. / Aim. Вивчення складу та особливостей угруповань птахів лісопаркових зон міст має як важливе природоохоронне, так і науково-пізнавальне значення. Це дозволяє виявити цінні види для подальшої їх охорони і встановити закономірності формування орнітофауни міських ландшафтів.

Матеріали та методи./Materials and methods. В дослідженні використовували аналіз літературних джерел та власні спостереження протягом 2023-2024 років.

Результати та обговорення./Results and discussion. Видовий склад птахів досліджуваних лісопаркових зон характеризується значним різноманіттям. Згідно проведених обліків, тут зареєстровано понад 50 видів птахів.

За характером перебування найбільшу частку (67%) складають гніздові осілі види. До них належать типові мешканці лісів - дятли, синиці, дрозди, шпаки, сойки та інші. Також гніздяться деякі види відкритих ландшафтів, що пов'язані з галявинами та узліссям - це жайворонки, щеврики, кам'янки. Частка

перелітних видів становить 19%, це переважно дрозди, солов'ї, мухоловки. Зимують 14% птахів, зокрема синиці, повзики, снігурі [4].

Домінують за чисельністю три родини: в'юркові, мухоловкові та синицеві. Разом вони складають 69% усіх зареєстрованих видів. За рядами найчисленнішими є горобцеподібні та рябкоподібні.

Серед виявлених птахів 5 видів занесені до Червоної книги України. Це лелека чорний, журавель сірий, сич волохатий, сорокопуд сірий та дятел білоспинний. Ці рідкісні види потребують особливих заходів охорони в межах лісопарків Житомира задля недопущення скорочення їх популяцій [5].

У статті, опублікованій в журналі «Молодий вчений», досліджено видовий склад та чисельність рідкісних і зникаючих видів горобцеподібних птахів у Голосіївському парку міста Києва. Виявлено 34 види горобцеподібних птахів, які належать до 14 родин. Найбільше представленими є родини в'юркових, мухоловкових і воронових. Найчисельнішим видом виявилася ворона сіра [1].

Лісопаркові зони міста Житомира відіграють виключно важливу роль для підтримання та збереження різноманітності птахів в умовах урбанізованого середовища.

1) По-перше, ці території забезпечують сприятливі умови для розмноження та гніздування широкого спектру видів пернатих. Різноманітні деревно-чагарникові насадження, представлені у лісопарках, є чудовим місцем для влаштування гнізд більшості птахів. Окремі види навіть цілком залежать від наявності певних порід дерев та кущів, наприклад, дуплогніздники. Також дерева та густі зарості чагарників створюють природні сховища та укриття від несприятливих погодних умов і хижаків.

2) По-друге, лісопарки є своєрідними оазисами кормової бази для орнітофауни серед забудованої міської території. Різноманітні дерева та чагарники продукують велику кількість насіння, ягід, комах, що є харчовим ресурсом для багатьох птахів. Також трав'яна рослинність забезпечує кормом птахів, які живляться на відкритих ділянках. Тому у лісопарках є умови для

існування птахів різноманітних екологічних груп.

3) По-третє, лісопарки Житомира є фактично єдиними територіями у межах міста, де все ще збереглися сприятливі умови для гніздування та проживання багатьох рідкісних та зникаючих видів птахів. Ці зелені зони виконують функцію справжніх притулків дикої природи посеред міського середовища. Отже, саме збереження та охорона лісопаркових територій міста має вирішальне значення для підтримки популяцій цінних видів пернатих на Житомирщині.

Видовий склад та щільність населення птахів може суттєво відрізнятись залежно від типу ділянки лісопарку.

Так, хвойні деревостани зазвичай характеризуються меншою видовою різноманітністю птахів порівняно з листяними та мішаними лісами. Вони формують специфічні умови середовища. Тут домінують види, пристосовані до життя в хвойних лісах - крітка звичайна, повзик, синиця чубата, снігур.

Листяні ділянки відзначаються найбільшим видовим багатством птахів. Це пов'язано з розвинутим підліском та підростом, різноманіттям деревних порід та багатим комахо-кормовим ресурсом. Тут гніздяться і живляться дрозди, синиці, мухоловки, дятли.

Мішані ділянки характеризуються перехідним складом орнітофауни, що поєднує види як хвойних, так і листяних лісів. Вони відзначаються високим видовим різноманіттям і щільністю птахів.

Таблиця 1

Порівняння угруповань птахів лісопарку (систематизовано авторами за літературними джерелами [1; 4])

Тип ділянки	Видова різноманітність	Домінуючі види	Щільність населення
Хвойний ліс	Низька	Крітка, повзик, синиця чубата, снігур	Низька
Листяний ліс	Висока	Дрозди, синиці, мухоловки, дятли	Середня
Мішаний ліс	Дуже висока	Види хвойних і листяних лісів	Висока

Найсприятливішими для птахів є мішані та листяні ділянки лісопарку. Саме на них рекомендовано зосередити природоохоронні зусилля.

Проаналізуємо основні антропогенні чинники, що впливають на орнітофауну лісопарків Житомира [2]:

1. Рекреаційне навантаження. Інтенсивне відвідування лісопарків мешканцями міста призводить до фактору непокоєння, особливо в період гніздування птахів. Це може викликати зниження успішності розмноження багатьох видів.

2. Фактор непокоєння. Надмірний антропогенний вплив відлякує птахів, змушує їх покидати місця гніздування, полювання та відпочинку. Це негативно позначається на стані популяцій.

3. Безпритульні тварини. Здичавілі коти та собаки часто полюють на птахів та розоряють їхні гнізда. Це одна з головних причин скорочення чисельності вразливих видів.

4. Забруднення. Накопичення шкідливих речовин у лісопаркових екосистемах негативно впливає на здоров'я птахів, призводить до зниження репродуктивного успіху та смертності.

Тож для збереження багатої орнітофауни лісопаркових зон потрібно мінімізувати згадані антропогенні чинники, а також посилити природоохоронні заходи. Для ефективної охорони та збереження цінних і зникаючих видів птахів, що мешкають у лісопарках Житомира, вкрай важливо здійснити комплекс спеціальних природоохоронних заходів. Зокрема, доцільно створити мережу орнітологічних заказників у найбільш унікальних місцях гніздування рідкісних пернатих мешканців та запровадити тут режим обмеженого відвідування протягом гніздового сезону. Також варто інвентаризувати та взяти під охорону дуплисті дерева як ключові місцеперебування багатьох видів дуплогнізних птахів. Доречно розміщати штучні гніздівлі та годівниці на території лісопарків для стимулювання залучення рідкісних пернатих. Важливим є регулювання чисельності безпритульних тварин (котів, собак), котрі можуть полювати на птахів та порушувати умови їхнього гніздування. Доцільно також посилити еколого-просвітницьку роботу серед відвідувачів щодо недопустимості турбування птахів. І звісно, потрібен постійний моніторинг стану популяцій

рідкісних видів та оцінка ефективності природоохоронних заходів для своєчасної корекції стратегії їх збереження.

Висновки./Conclusions. В результаті проведеного дослідження встановлено, що лісопаркові зони міста Житомира відзначаються багатою та різноманітною орнітофауною. Загалом тут зареєстровано понад 50 видів птахів, що належать до різних екологічних груп. Серед них є як типові мешканці лісів, так і види відкритих ландшафтів, пов'язаних з галявинами та узліссям. Встановлено, що видовий склад та щільність населення птахів значно відрізняється в різних типах біотопів лісопарку - хвойних, листяних та мішаних ділянках. Найбільшою різноманітністю характеризуються саме мішані ліси. Основними лімітуючими факторами для орнітофауни виявлено рекреаційне навантаження, фактор непокою, наявність безпритульних тварин та забруднення довкілля. Таким чином, лісопарки Житомира відіграють виключно важливу роль як осередки збереження птахів в умовах міста. Для охорони цінних та рідкісних видів запропоновано комплекс відповідних природоохоронних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Екологічний атлас України. – К. : Вид-во «Центр екологічної освіти та інформації», 2009. – 104 с.
2. Мудрак О. В. Особливості збереження біорізноманіття Поділля: теорія і практика : монографія / О. В. Мудрак, Г. В. Мудрак. – Вінниця : Вид-во ТОВ «Нілан – ЛТД», 2013. – 320 с.
3. Птахи України під охороною Бернської конвенції / за ред. Г. Г. Гаврися. – К. : Вид-во «Основи» 2003. – 394 с.
4. Фауна України: охоронні категорії : довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун та ін. / за ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. – К. : Вид-во «Лібра», 2010. – 80 с.
5. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. – К. : Вид-во «Глобалкон-салтинг», 2009. – 600 с.